JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Pankakoski, Timo

Title: Sanasumua ja poliittisen erottelun selkeyttä : Carl Schmittin käsiteteoria

Year: 2015

Version: Published version

Copyright: © Pankakoski, 2015

Rights: In Copyright

Rights url: https://rightsstatements.org/page/InC/1.0/

Please cite the original version:

Pankakoski, T. (2015). Sanasumua ja poliittisen erottelun selkeyttä : Carl Schmittin käsiteteoria. Tiede ja edistys, 40(1), 43-62. https://doi.org/10.51809/te.105177

TIMO PANKAKOSKI

Sanasumua ja poliittisen erottelun selkeyttä Carl Schmittin käsiteteoria[1]

JOHDANTO

Keskityn tässä artikkelissa käsitteisiin sellaisina kuin saksalainen juristi ja politiikanteoreetikko Carl Schmitt (1888–1985) ne ymmärsi. Schmitt esitti yhden iskevimmistä käsiteteorioista poliittisen ajattelun alalla: hänelle poliittiset käsitteet olivat aseita, eikä tämä käsitys ole jäänyt täysin vaille vastakaikua. Schmitt jätti kuitenkin jälkeensä ongelmallisen perinnön. On epäselvää, missä määrin hänen huomioitaan voidaan irrottaa niiden alkuperäisistä yhteyksistä ja Schmittin omista ideologisista pyrkimyksistä. Osaltaan juuri tämä kiistanalaisuus pitää Schmitt-keskustelua yllä. Hänestä on kirjoitettu viime vuosikymmeninä niin paljon, että tämän keskustelun massiivisuuden toteamisesta on tullut yksi suosituimmista artikkelin aloittamisen tavoista ja omanlaisensa klisee alalla.[2]

Liki hallitsemattoman laajenemisen lisäksi Schmitt-keskustelu on taipuvaista myös polarisoitumaan ja kärjistymään. Tällä liberaalin parlamentarismin ja kansainvälisen oikeuden universalismin vastustajalla, antisemitistisellä historiallisten myyttien rakentajalla ja vähintäänkin kansallissosialismin opportunistisella myötäilijällä, ellei ideologilla, on vain vähän varsinaisia puolustajia. Pikemminkin keskustelu käydään hyödyntäjien ja kriitikoiden välillä. Osa kommentoijista näkee Schmittin käsitteillä ja lähestymistavoilla pysyvää teoreettista, analyyttistä tai heuristista arvoa nykyhetken poliittisten ilmiöiden ymmärtämisen ja kriittisen arvioinnin kannalta; toiset taas pikemminkin korostavat, ettei Schmittin ajatuksia voi irrottaa niistä poliittisesti arveluttavista ideologisista projekteista, joihin ne alun perin kytkeytyivät, ja niistä historiallisista asiayhteyksistä, joista Schmittin vahva kieli ammentaa poleemisen voimansa. Periaatteellisesti ja lähtökohtaoletustensa osalta oma tutkimukseni tässä ja aiemmissa artikkeleissani on lähempänä Schmitt-kritiikin lähestymistapaa, jos pidämme kiinni tästä kaksijakoisesta tulkinnasta.

Kumpaakin näkökulmaa on kuitenkin helppo ylikorostaa, ja itse kahtiajaolla on taipumus kärjistää vastakkainasetteluja jaottelemalla keskustelun osapuolia väitettyihin puolustajiin ja jo lähtökohtaisesti vahvemmilla oleviin vastustajiin. Hyödyntämisen ja kritiikin välimaastossa sijaitsee suuri joukko lähestymistapoja, jotka hyödyttävät potentiaalisesti molempia lukutapoja. Jos minkäänasteinen Schmittin ajatusten hyödyntäminen ylipäänsä on älyllisesti mahdollista ja normatiivisesti hyväksyttävissä, se on sitä vasta nimenomaisen kriittisen tarkastelun jälkeen. Tällöin hyödyntäjätkin hyötyvät kriitikoiden luentatavoista, joissa Schmittin teoreettisten muotoiluiden roolia Schmittin ajattelun kokonaisuudessa täsmennetään, niiden syntykontekstit heräte-

tään hetkeksi eloon ja niiden ideologiset kytkökset tuodaan esiin. Schmittin käsitteiden ja kategorioiden omaksuminen ei ehkä ole lähtökohtaisesti suositeltavaa, mutta jos toimimme näin, on vähintäänkin tiedettävä, mitä sanojen mukana seuraa.

Toisaalta voimme tehokkaasti kritisoida Schmittin ajattelun epäjohdonmukaisuuksia, kätkettyjä oletuksia tai ideologisia sitoumuksia vasta, kun ymmärrämme sen logiikan, jolla hän muotoiluihinsa päätyy. Intellektuaalihistoria on paitsi oma ja itsenäinen tutkimusalansa myös politiikanteorian tärkeä apuväline. Tämä pätee myös Schmittin käsitykseen poliittisesta kielestä. Pyrin artikkelissani kytkemään Schmittin käsitekäsitystä hänen ajattelunsa kokonaisuuteen, sen muuttuviin kysymyksenasetteluihin ja sisäiseen kehitykseen sekä Schmittin omiin ideologisiin ja poliittisiin projekteihin.[3] Tältä pohjalta tuon esiin Schmittin käsiteteorian rajoituksia, jännitteitä ja ongelmakohtia.

Populaarimmassa keskustelussa Schmitt tunnetaan lähinnä muutamasta liioitellusta ja kliseenomaisesta lausumasta. Tarkoitan tietenkin suvereniteetin määritelmää (”suvereeni on se, joka päättää poikkeustilasta”), poliittisen määritelmää (ystävän ja vihollisen välinen erottelu on ”poliittisen kriteeri”) sekä maallistumisteesiä (”kaikki modernin valtioteorian keskeiset käsitteet ovat sekularisoituja teologisia käsitteitä”). Näille muotoiluille ei olisi tarvetta antaa kovinkaan suurta painoarvoa sellaisinaan elleivät ne kiteyttäisi jotain Schmittin ajattelun logiikasta ja kytkeytyisi myös tiiviisti tämän artikkelin aiheeseen eli Schmittin käsitekäsitykseen. Schmittin mukaan suvereniteetti on myös päättämistä käsitteistä, vihollisia erotetaan ystävistä käsitteellisillä määrityksillä ja politiikan sekularisoiminen tapahtuu erityisesti siirtämällä yksittäisiä käsitteitä teologiasta maalliseen käyttöön.

Kehittelen Schmittin käsitekäsityksen eri puolia näiden kolmen näkökohdan valossa. Käsittelen lyhyesti myös Schmittin esittämää modernin politiikan syntyä koskevaa historiallista kertomusta, joka vaikuttaa hänen politiikkakäsityksensä ja myös hänen käsitekäsityksensä taustalla. Tästä näkökulmasta pyrin selventämään Schmittin käsitekäsityksen kaksijakoisuutta ja tuomaan esiin eräitä näkökohtia käsitteiden historiallisuudesta sellaisena kuin Schmitt sen ymmärsi. Pyrin siis osin aiemmin tekemäni tutkimuksen pohjalta vetämään yhteen joitain Schmittin hajanaisen käsitekäsityksen lankoja (ks. Pankakoski 2010; Pankakoski 2013a; Pankakoski 2013b; Pankakoski 2013c).

Politiikalla ja politiikan käsitteillä on tarkastelussani etusija, mutta Schmitt ajattelee aina oikeuden poliittisuutta ja politiikan käsitteitäkin juristin näkökulmasta, joten oikeutta ei voida koskaan kokonaan sulkea pois käsittelystä.[4] Tämän lisäksi päädymme ainakin hetkeksi myös kahdelle näitä reunustavalle alueelle: historiaan ja teologiaan.[5] Itse asiassa käsitteiden poliittinen, oikeudellinen, teologinen ja historiallinen aspekti kietoutuvat Schmittillä niin tiivisti toisiinsa, ettei niitä pysty täysin erottamaan.

Teesini on, ettei Schmittin käsitys käsitteistä ainoastaan kohoa hänen politiikkakäsityksensä pohjalta, vaan että se lisäksi uskollisesti heijastaa tämän teorian häilyvyyttä, historiallista kaksijakoisuutta ja moniaalle leviäviä ideologisia kytköksiä. Juuri siksi näitä kahta puolta on arvioitava yhdessä. Schmittin käsitekäsitystä tarkasteltaessa tarkastellaan samalla myös hänen poliittista teoriaansa ja hänen käsitystään modernin politiikan synnyn historiallisesta kertomuksesta. Toisaalta taas käsitteillä ja niiden kautta käytävillä periaatteellisilla vastakkainasetteluilla on Schmittin mukaan ratkaiseva rooli modernissa politiikassa ja sen syntyhistoriassa.

KÄSITTEET OIKEUDESSA: JÄRJESTYS JA SUVERENITEETTI

Schmittin kuuluisan luonnehdinnan mukaan suvereeni on se, joka päättää poikkeus-

tilasta (Schmitt 2004[1922], 13; Schmitt 1997[1922], 49). Jo itse määritelmä on kaksikäsitteinen ja jättää lopullisesti täsmentämättä, onko suvereeniksi kutsuttava sellaista tahoa, joka *de facto* päättää poikkeustilasta (jolloin emme voi kussakin konkreettisessa historiallisessa tilanteessa tietää etukäteen, kuka on suvereeni), vai onko suvereniteetti pikemminkin ennalta tiedossa oleva institutionaalinen tosiasia ja valtapositio, jonka haltijalla on lisäksi kyky ja mahdollisuus päättää poikkeustilasta (Dyzenhaus 2003[1997], 43). Toiseksi suvereniteetin määritelmä pitää myös sisällään kaksi erillistä ajatusta: yhtäältä suvereeni päättää, että poikkeustila vallitsee, mutta toisaalta myös, miten poikkeustilassa on syytä toimia, kuten erityisesti John P. McCormick (1998, 223–224) on huomauttanut. Poikkeustila kytkeytyy jo määritelmällisesti normaalitilan käsitteeseen, ja kysymys suvereniteetista kytkeytyy näiden kahden käsitteen, poikkeustilan ja normaalitilan (tai yleisemmin sanoen: poikkeuksen ja säännön) väliseen suhteeseen. Kuka päättää, koska poikkeustila vallitsee – tämä on jo lähtökohtaisesti käsitteellinenkin kysymys ja avaa yhden käsitteisiin kytkeytyvän perusnäkökulman: päätöksen näkökulman.

Mitä järjestys Schmittille on? Järjestys on jossain hienoisesti triviaaliin vivahtavassakin merkityksessä sitä oikeudellista ja poliittista normaalitilaa, jota jokainen normi päteäkseen Schmittin mukaan edellyttää (Schmitt 2004[1922], 19; Schmitt 1997[1922], 57; Schmitt 2005[1932], 66). Järjestys on kuitenkin käsite, jonka tulkinta väistämättä huojuu. Esimerkiksi Weimarin tasavallan perustuslaki, jota Schmitt taajaan kommentoi, antoi kuuluisassa pykälässä 48 valtakunnanpresidentille oikeuden turvautua voimakeinoihin, kun ”julkinen turvallisuus ja järjestys” on vakavasti uhattuna (ks. Schmitt 2006[1924], 241–243). Kuka päättää, koska ”turvallisuus ja järjestys” vallitsee tai koska tämä tila on uhattuna ja milloin se on ”vakavasti” uhattuna? Lakikirjassa asiaa voidaan toki täsmentää erilaisilla lisäehdoilla, mutta koko empiiristen historiallisten tilanteiden kirjoa on paitsi mahdotonta myös epätarkoituksenmukaista yrittää kirjoittaa lakiin.

Yksittäistapausten ja yleisesti pätevän lain ongelmassa käsitteillä on tärkeä rooli. Laintulkintaa koskevissa täsmentävissä keskusteluissa turvallisuutta ja järjestystä voidaan yrittää lähemmin määritellä, mutta tuskin vailla viittauksia muihin käsitteisiin. Jos pyrimme määrittelemään turvallisuuden ja järjestyksen viittaamalla esimerkiksi kapinan, vallankumouksen, sisällissodan, terrorismin tai illegaalin taistelutoiminnan käsitteisiin, tällöin käsitteellinen ongelma vain siirtyy tulkintalogiikassa yhden pykälän eteenpäin. Kuka päättää, milloin normaalin lakko-oikeuden piiriin kuuluva työtaistelutoiminta muuttuu latentiksi vallankumoukseksi? Kuka päättää, milloin rikos muuttuu poliittiseksi sellaisella erityisellä tavalla, että se kuuluu terrorismin kategoriaan?

Schmittin vastaus kuuluu: se, jolla on poliittinen valta. Historiallisessa maailmassa tapahtuva politiikka jättää aina sijaa konkreettiselle päätökselle koskien sitä, milloin järjestys tai epäjärjestys vallitsee, ja vasta nämä päätökset antavat tällaisille politiikan perustavanlaatuisille yleiskäsitteille konkreettisen merkityksen (ks. esim. Schmitt 2005[1932], 33). Schmittille poliittis-juridisen käsiteavaruuden voi kytkeä konkreettisessa poliittisessa arkipäivässä ilmenevään todellisuuteen vain tosiasiallinen valta, eivät normatiiviset rakennelmat.

Käsitteiden ja vallan välinen suhde on itse asiassa kaksisuuntainen. Yhtäältä vain suvereeni poliittinen valta voi ainakin tilapäisesti häivyttää käsitteissä lähtökohtaisesti piilevän epävarmuuden ja tuoda järjestyksen, jolloin käsitteiden asettaminen on yksi suvereenille poliittisella vallalle kuuluva keskeinen tehtävä. Toisaalta käsitteet ovat niin keskeisessä osassa kaikessa poliittisessa toiminnassa, että vain sen voidaan sanoa olevan todella vallassa, joka hallitsee käsitteitä. Kyky asettaa käsitteet on siis myös yksi suvereenin vallan diagnostinen kriteeri.

Avoimeen keskusteluun ja kaikkien näkemysten tasaveroisen puntaroinnin ideaan

nojaava liberaali parlamentarismi ei Schmittin mukaan pysty täyttämään käsitteiden asettamisen poliittista tehtävää eikä suvereenin poliittisen vallan diagnostista kriteeriä.[6] Liberaalin pluralismin oloissa perustuslaista tulee Schmittin mukaan abstrakti rakennelma, joka kattaa ja sallii sisällään useampia kilpailevia arvojärjestyksiä, normikokonaisuuksia ja käsitteellisiä rakennelmia. Valtiosäännöstä tulee pikemminkin eri intressiryhmien välinen sopimus ja niiden hetkellisen valtatasapainon ilmentymä kuin poliittisen päätöksen ja tahdon ilmaus, ja toisaalta rakenteellisesti pikemminkin joukko heterogeenisia ja keskenään jännitteisiä normilähteitä kuin yksi ja yhtenäinen muodoste. (Schmitt 1993[1928], 10, 21–23, 28–36 ja *passim*.; Schmitt 2003[1929], 76–77; Schmitt 2005[1932], 42–43, 49, 57–59 ja 91.)

Tämä perustuslaillinen hajaannus kytkeytyy suoraan käsitteiden teemaan. Poliittisten puolueiden valta ilmenee siinä, että ne antavat konkreettisen sisällön ”valtiollisen elämän väistämättä epätäsmällisille käsitteille, kuten vapaus, oikeus [tai] julkinen järjestys ja turvallisuus” (Schmitt 1993[1928], 37). Liberaali perustuslaillisuus tuo siis myös käsitteiden väliset konfliktit poliittisen yhteisön perustaan. Schmittille kukin poliittinen käsite herättää peruskysymyksen ”kuka päättää” sekä toisaalta implisiittisesti viittaa omaan vastakäsitteeseensä. Koko liberaali käsitejärjestelmä on täten jatkuvasti potentiaalisen vallankumouksen tilassa. Nimenomaan käsitteiden todellisissa tai mahdollisissa vastakkainasetteluissa ilmenee oikeudenkin poliittisuus.

KÄSITTEET POLITIIKASSA: ASEET, SUOJAKILVET JA PYHÄT KISSAT

Jos Schmitt edustaa ”käsitteiden sotatiedettä”, kuten Kaarlo Tuori (2010, 109) on hyvällä syyllä esittänyt, on Schmittin erikoisala nimenomaan käsitteiden sissisodan teoria. Schmittin mukaan kaikki poliittiset käsitteet ovat lähtökohtaisesti poleemisia käsitteitä ja sisältävät vastakkainasettelun tai konfliktin (Schmitt 2002[1932], 31). Mitä tahansa käsitettä tarkasteltaessa on Schmittin mukaan kysyttävä, missä konkreettisessa historiallisessa ja poliittisessa tilanteessa se on syntynyt, suhteessa mihin järjestykseen ja minkä projektin osansa. On kysyttävä, ketä vastaan ja mitä vastakäsitteitä vastaan se on alun perin suunnattu ja kenet puhuja tai kirjoittaja halusi torjua, kohdata ja tehdä vaarattomaksi käyttäessään tiettyä käsitettä (mts.). Sen sijaan, että pohdimme käsitteen yleistä merkitystä abstraktisti, semanttisesti ja historiallis-hermeneuttisesti, on kysyttävä, kuka on tai oli käsitteessä heijastuva konkreettinen poliittinen vihollinen, joka osaltaan määrittää käsitteen merkitystä (Schmitt 1930, 5). Vain näin voidaan hälventää päivänpolitiikassa tietoisesti tuotettua ”sanasumua” ja saada näkyviin suvereniteetin, vapauden, oikeusvaltion tai demokratian kaltaisten käsitteiden täsmällinen merkitys (mts.)

Tältä pohjalta Schmitt kuvaa poliittiset käsitteet toistuvasti aseiksi. Yksi esimerkki tästä on legaliteetin eli laillisuuden käsite. Schmitt näkee, että laillisuus on kaiken liberaalin, demokraattisen ja parlamentaarisen hallinnan koossa pitävät periaate. Liberaalista näkökulmasta legitiimiä valtaa käyttää se, joka on saavuttanut vallan laillisin keinoin eli vallitsevan vaalilainsäädännön puitteissa saavuttanut laskennallisen enemmistöaseman. Tällainen puolue pystyy parlamentaarisessa prosessissa viemään läpi poliittisia päätöksiä ja määräenemmistön turvin halutessaan myös muuttamaan perustuslakia ja siten myös poliittisen kilpailun reunaehtoja.

Valtaan päästyään puolue pystyy laillisuuden käsitteen nojalla julistamaan poliittiset kilpailijansa laittomiksi ja halutessaan lakkauttamaan koko laillisuuteen perustuvan demokraattisen järjestelmän. Puolue pystyy täten marssimaan valtaan legaalista tietä, mutta tämän jälkeen sulkemaan oven perässään, kuten Schmitt asian muotoilee – ja kaikki tämä ta-

pahtuu täysin laillisesti ja sopusoinnussa laillisuuden käsitteen kanssa. (Schmitt 2005[1932], 31). Nimenomaan laillisuuden käsite toimii tällaisen toiminnan oikeutuksena. Vallan legitimiteetti palautetaan vallan lainmukaisuuteen. Kriisitilanteessa laillisuuden käsitteestä itsestään tulee poliittisen pelin väline ja "myrkytetty ase, joka isketään poliittisen vastustajan selkään", kuten Schmitt asian muotoili 1940- ja 1950-luvuilla (Schmitt 2003[1944], 426; Schmitt 2003[1950], 450).

Schmitt muodostaa käsityksensä poliittisten käsitteiden väistämättä poleemisesta luonteesta tietyssä historiallisessa ja poliittisessa tilanteessa: Weimarin tasavallan poliittisesti epävakaassa loppuvaiheessa.[7] Näennäisen abstraktisti esitetty ajatus yhtäältä heijastaa aikakaudelle tyypillistä aatteellista kärjistymistä ja toisaalta antaa tällaiselle kärjistymiselle periaatteellisen kuvauksen ja siten epäsuorasti legitimoi sitä (vrt. Wirsching 1999, 34–37). Schmittille poliittinen keskustelu on valtakamppailua, omien intressien pukemista yleispätevien argumenttien valekaapuun ja vastustajan diskriminoimista jo lähtökohtaisesti puolueellisilla käsitteillä. Hänellä on vähän sanottavaa sellaisesta poliittisesta keskustelusta ja sellaisesta poliittisten käsitteiden käytöstä, jota ei ohjaa vastakkainasettelun kärjistymisen dynamiikka – tällaisen keskustelun Schmitt on taipuvainen ohittamaan vain näytösluonteisena puheena ja todellisen päätöksenteon kätkevänä kulissina (Schmitt 1996[1923/1926]).

Politiikan sijaan Schmitt pyrkii luonnehtimaan "poliittisen" itsensä olemusta ja löysi ystävän ja vihollisen välisestä erottelusta kriteerin tälle substantivoidulle "poliittiselle" (Schmitt 2002[1932], 26). Politiikka ei suinkaan aina ole sotaa tai johda sotaan, mutta periaatteessa fyysisen vastakkainasettelun *mahdollisuuden* on Schmittin mukaan aina oltava läsnä, jotta tilanne olisi aidosti poliittinen, ja nimenomaan tämä mahdollisuus antaa asioille niiden erityisen poliittisen leiman (Schmitt 2002[1932], 33–35). Schmittin teksti ilmestyi alun perin artikkelimuodossa vuonna 1927, ja hän muokkasi sitä pariinkin kertaan. Vuoden 1932 editiossa Schmitt hylkäsi aiemman muotoilunsa poliittisesta tiettynä alueena muiden joukossa ja määritteli poliittisuuden korkeimmaksi intensiteetin asteeksi ystävän ja vihollisen välisessä vastakkainasettelussa (ks. Meier 1998[1988], 30–31). Samalla Schmittin käsitys käsitteiden lähtökohtaisesta poleemisuudesta kärjistyi. Schmittin mukaan poliittinen vastakkainasettelu ei kytkeydy mihinkään sisällölliseen, vaan voi syntyä millä tahansa elämän alueella (Schmitt 2002[1932], 36 ja 38–39). Jo tästä seuraa, että myös mitkä tahansa käsitteet voivat politisoitua. Tarkkaa rajaa poliittisiin ja epäpoliittisiin käsitteisiin ei siis ole, ja huomio käsitteiden konfliktiluonteesta kytkeytyy ainakin potentiaalisesti mihin tahansa käsitteisiin.

Der Begriff des Politischen -tekstin eri versioiden välillä tapahtuu myös toinen painotusmuutos. Vuoden 1927 esseeversiossa Schmitt käsittelee pääsääntöisesti ulkopolitiikkaa, valtioiden vastakkainasetteluja ja kansainvälisiä sotia, mutta vuoden 1932 editiossa hän laajentaa argumenttiaan koskemaan myös valtion sisäisiä konflikteja ja sisällissodan mahdollisuutta (ks. Meier 1998[1988], 28–29). Myöhempi editio on saatavana lukuisina jälkipainoksina ja käännöksinä, kun taas essee on jäänyt marginaaliin. Tästä syystä tekstin historia helposti unohtuu, ja on myös helppo olla huomaamatta Schmittin käsitekäsityksen läheistä kytkeytymistä hänen kansainvälisen politiikan teoriaansa: Schmitt kehittelee käsitteiden teoriaansa alun perin nimenomaan kansainvälisten suhteiden analyysissään ja länsimaiden imperialistisen voimapolitiikan kritiikissään.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Schmitt toistuvasti kritisoi Reininmaan miehittäneitä länsivaltoja. Schmittin mukaan liittoutuneet yhtäältä pitivät valtaamiaan alueita poliittisessa otteessa, hyödynsivät niitä poliittisesti ja sotilaallisesti sekä toimivat käytännössä sodan periaatteiden ja vihollisuuden

pohjalta. Toisaalta länsivallat kuitenkin puhuivat toimistaan vain teknisinä manöövereinä, taloudellisina toimenpiteinä ja välttämättöminä toimina rauhan turvaamiseksi. Schmittin mukaan klassinen sodan ja rauhan välinen selkeä erottelu oli hämärtynyt Reininmaan miehityksessä: sotaa käytiin vain toisin keinoin ja sitä kutsuttiin rauhaksi, vaikka tosiasialliset toimet eivät olleetkaan sovitettavissa yhteen aidon rauhan kanssa. (Schmitt 1988[1925] a, 33; Schmitt 1988[1925]b, 38 ja 41–42; Schmitt 1988[1932], 177–178; lähemmin ks. Pankakoski 2013a.) Samalla miehitysvallat pitivät itsellään yksipuolisen oikeuden määritellä, mikä lasketaan mobilisaatioksi tai "rauhan häiritsemiseksi". "Rauhan" käsite toimi Schmittin mielestä siis yhtäältä suojakilpenä, jonka takana kovaa intressipolitiikkaa voitiin harjoittaa, ja toisaalta taas yksipuolisesti käytettynä lyömäaseena konfliktin toista osapuolta kohtaan.

Schmittin poleemisen tulkinnan mukaan vuonna 1919 perustettu Kansainliitto oli sekin vain systemaattinen yritys vakiinnuttaa vallitseva voimapoliittinen todellisuus ja legitimoida se kansainvälisen oikeuden keinoin – siis vain Versailles'n "pakkorauhan" loogista jatketta ja tapa riistää Saksalta sille suvereenina valtiona Schmittin mukaan kuuluva sodankäynnin oikeus (esim. Schmitt 1988[1928]a, 94; Schmitt 2002[1932], 57). Kieltäessään hyökkäyssodan käyttämisen politiikan välineenä kansainvälinen yhteisö Schmittin mukaan pidätti itsellään viimekätisen mahdollisuuden määritellä, mikä on "hyökkäämistä" tai "sotaa" ja samalla esitti omat pyrkimyksensä jonakin muuna kuin sotilaallisina toimina (Schmitt 1988[1932], 176–177.)

Schmitt varoitti saksalaisia alistumasta vieraisiin käsitteisiin: "Jokaisessa ratkaisevassa poliittisessa käsitteessä on kyse siitä, kuka niitä tulkitsee, määrittelee ja käyttää; siitä, kuka konkreettisella päätöksellä kertoo, mikä on rauhaa, varustautumista, ja interventiota, mikä julkista järjestystä ja turvallisuutta." (Schmitt 1988[1932], 179). 1930-luvun alussa nimenomaan Yhdysvallat nousi Schmittin imperialismikritiikin kohteeksi, koska maa pystyi Schmittin mukaan valta-asemansa turvin päättämään, mikä lasketaan rauhaksi ja mikä sodaksi (Schmitt 2005[1930/1931], 343).

Hitlerin valtaannousun jälkeen muotoiluiden sävy vain koveni. Vuoden 1933 kesäkuussa pitämässään virkaanastujaispuheessa Schmitt korosti "argumenttien kamppailun" ja "kansojen ja puolueiden poliittisen taistelun" välistä tiivistä yhteyttä ja peräänkuulutti "tieteellistä kamppailua" valtakunnan, valtion ja liiton käsitteiden puolesta Saksan vapauden turvaamiseksi, sillä hänen mukaansa "poliittisessa kamppailussa" käsitteet olivat "poliittisten energioiden välittäjiä", "teräviä aseita" ja "terävien ja tarkkarajaisten vastakohtien sekä ystävä–vihollinen-asetelmien ilmauksia" (Schmitt 1988[1933], 190–191 ja 198). Erityisesti saksalaisten tuli välttää "astumista" ranskalaisten "kutomaan" ja heidän poliittisia etujaan palvelevaan kansainvälisen oikeuden "käsiteverkkoon", joka tarjosi pasifismia rauhan sijaan ja laillisuutta oikeudenmukaisuuden sijaan (Schmitt 2005[1935], 436).

Näissä lyhyissä sitaateissa heijastuu kansainvälisen ja sisäpoliittisen elementin yhteen kietoutuminen Schmittin käsitekäsityksessä. Valtion suvereniteetti oli uhattuna niin sisäpoliittisesti kuin kansainvälisestikin, kun yhtäältä päätöksen julkisesta järjestyksestä ja turvallisuudesta ja toisaalta sodasta ja rauhasta tekivät ulkopuoliset tahot. Schmitt peräänkuuluttaa käsitteistä päättämisen monopolin palauttamista takaisin valtiolle, ja hänen oppinsa poliittisen kielen poleemisesta luonteesta kytkeytyy erottamattomasti tähän poliittiseen projektiin, jolla on niin voimapoliittisia kuin antiparlamentaristisiakin seurannaisia.

Toisaalta yllä esitetty ilmentää Schmittin käsitekäsityksen kytkeytymistä konkreettisiin poliittisiin kiistakysymyksiin ja historiallisiin jännitteisiin. Hävityn sodan, epäoikeudenmukaisena nähdyn rauhan ja jatkuvien aluemiehitysten kokemukset kietoutuvat sodan loputtua tapahtuneen ja kukistetun vasemmistolaisen

vallankumouksen muistoon sekä niin vasemmalta kuin oikealtakin uhkaavan sisällissodan odotukseen. Kansainvälisen politiikan teorian osalta Schmittin näkemykset kytkeytyvät perustavanlaatuiseen anti-imperialismiin, kansainvälisen oikeuden universalismin vastustamiseen ja irtisanoutumiseen sodan normatiivisesta säätelystä. Schmittin näissä yhteyksissä kehittelemä käsitekäsitys on pääosin kriittinen, ellei kyyninen. Hän pyrki paljastamaan yleiskäsitteiden väärinkäyttöjä ja niiden taustalla vaikuttavia intressejä. Kansainvälisen politiikan alueella elettiin sotien välisellä ajalla jännitteiden ja kytevien vihollisuuksien aikaa, ja ajatus käsitteistä aseina sekä sen taustalla vaikuttavat pessimistiset uskomukset ovat tässä asiayhteydessä ymmärrettäviäkin. Näiden muotoiluiden laajentaminen sisäpolitiikkaan tai niiden esittäminen poliittisen elämän ajattomina kuvina on sen sijaan ongelmallista.

Aseiden, suojakilpien ja verkkoansan jälkeen Schmittin metaforista kavalkadia voidaan täydentää vielä pyhillä kissoilla. Schmitt kirjoittaa: ”Kauniita ja jopa pyhiä sanoja käytetään poliittisessa taistelussa lamauttamaan vihollista moraalisilla väitteillä aivan samoin kuin persialaiset sotilaat sodassa Egyptiä vastaan kantoivat kissoja kainalossaan, koska egyptiläiset eivät voisi ampua pyhien eläinten suuntaan.” (Schmitt 1988[1928]b, 103.) Sama vertaus esittää käsitteet suojakilpien lisäksi myös sotasaaliina, sillä Schmittin mukaan ”sanoja voidaan varastaa aivan samoin kuin pyhiä kissoja” ja itse asiassa ”yhtään merkittävää valtakuntaa ei ole rakennettu varastamatta pyhiä kissoja.” (Jünger & Schmitt 1999, 284; Schmitt 2010[1930-1934], 447.) Ylipäänsä poliittisissa kamppailuissa yleispäteviä käsitteitä ”takavarikoidaan” omaan erityiseen käyttöön ja pyritään yhä esittämään oma merkitys käsitteen yleisenä merkityksenä tai vaihtoehtoisesti pyritään ”valtaamaan” tiettyjä käsitteellisiä positioita ja näistä käsin jatkamaan taistelua (Schmitt 2002[1932], 55; Schmitt 1933, 37).

Schmittille poliittiset käsitteet ovat siis metaforisesti ottaen yhtä aikaa hyökkäysaseita, puolustusaseita, suojakilpiä, sotasaalista ja valloitettavaa mastoa. Nämä sisäisesti jännitteiset ja osin viihdyttävätkin kuvat summaavat jotain Schmittin käsitekäsityksen logiikasta. Schmitt korostaa, että kaikki poliittiset käsitteet ovat poleemisia käsitteitä ja vastustajaan kohdistettuja aseita. Samalla hän kuitenkin selvästi esittää, että on olemassa ainakin jotain maastoa, jonka pitäisi pysyä yhteisenä – joitain klassisia poliittisia peruskäsitteitä, joita ei tällä tavoin pitäisi sotkea, kuten esimerkiksi ihmisyyden, järjestyksen tai legitimiteetin käsitteet. Ensimmäisen maailmansodan jälkeisessä sekavassa tilanteessa Schmitt kehotti pitämään kiinni totuuden, vapauden ja oikeuden ”yksinkertaisista ja perustavanlaatuisista käsitteistä” (Schmitt 1995[1925], 39). Vielä toisen maailmansodan jälkeen Schmitt valitteli monien käsitteiden vääristymistä ja ”myrkyttymistä” ja peräänkuulutti rauhan perustavanlaatuisen sanan (*Urwort*) muistamista ja yleistä armahdusta sodan hävinneelle osapuolelle (Schmitt 1995[1949], 219).

Miten tämä kokonaiskuva pitäisi tulkita? Ovatko Schmittin vetoamiset yleviin yleiskäsitteisiin vain välineellistä retoriikkaa yksittäisissä intressitilanteissa? Tälläkin tulkinnalla on epäilemättä oikeutuksensa, mutta samalla nämä yksittäiset esimerkit kertovat jotain Schmittin käsitekäsityksen sisäisistä jännitteistä, jotka sijaitsevat päivänpolitiikkaa syvemmällä. Jan Müller (1999, 70) on esittänyt, että Schmitt häilyy kahden kannan välillä: yhtäältä Schmitt huomioi käsitteiden historiallisia muutoksia, mutta toisaalta taas essentialistisesti näkee tiettyjen käsitteiden merkitykset pysyvinä. Lisäksi Schmitt on taipuvainen tulkitsemaan käsitteen alkuperäisen merkityksen sen varsinaiseksi merkitykseksi, jolloin ajatuksen sävy on selvästi preskriptiivinen. Yhtäältä Schmitt siis varoittaa uskomasta neutraalien yleiskäsitteiden olemassaoloon, mutta toisaalta taas näyttää ehdottavan tiettyjä sekä muotonsa että sisältönsä osalta klassisia käsitteitä poliittisen järjestyksen perustaksi tai vähintäänkin historiallisiksi merkkipaaluiksi,

joiden suhteen modernin politiikan kriisitilaa voidaan arvioida.

Ymmärtääksemme Schmittin ajatusta käsitteiden konfliktiluonteesta lähemmin meidän on pikaisesti perehdyttävä Schmittin historialliseen kertomukseen modernin politiikan synnystä. Vasta täten voimme ymmärtää, miten sana "poliittinen" puhuttaessa poliittista käsitteistä tarkoittaa itse asiassa kahta eri asiaa: miten se kytkeytyy yhtäältä järjestykseen, perinteeseen ja klassiseen valtioon, mutta toisaalta taas epäjärjestykseen, vallankumoukseen ja perinteisen rakenteen hajoamiseen. Tällainen kahtiajako leimaa myös Schmittin käsitystä poliittisista käsitteistä. Artikkelin lopuksi tarkastelen useampaa epäselvää kaksijakoisuutta, jotka leimaavat Schmittin käsitekäsitystä. Vain Schmittin historiallisen argumentin pohjalta voimme yrittää lähemmin ymmärtää myös näiden jännitteiden luonnetta.

KÄSITTEET HISTORIASSA: SCHMITTIN KERTOMUS MODERNIN POLITIIKAN SYNNYSTÄ

Schmittin käsitys modernin politiikan ja samalla modernin politiikan kriisin synnystä ei ole likimainkaan kiistaton eikä hänen kertomuksensa historiallisesti tasapainoinen, täsmällinen tai kaikilta osin paikkansapitävä – pikemminkin se on skemaattinen, valikoiva ja ideologisesti tarkoitushakuinen.[8] Tämä ei kuitenkaan ole ratkaisevaa nyt kehiteltävän luennan kannalta, sillä tarkoitukseni ei ole arvioida Schmittin historiallisten näkemysten pätevyyttä, vaan ainoastaan selventää, millaisten laajempien ajatuskulkujen kautta Schmitt päätyy näkemään poliittiset käsitteet kaksijakoisesti mutta pääosin pessimistisesti – siis kytkeä Schmittin käsitekäsitystä yhteen sen useista konteksteista. Schmitt muotoili historiallisen kertomuksensa useita päättelyaskelmia systemaattisemmin vasta toisen maailmansodan aikana ja jälkeen hahmottelemassaan kansainvälisten suhteiden vastahistoriassa, mutta tämän argumentin keskeiset osatekijät löytyvät jo hänen aikaisemmasta tuotannostaan ja kehittyvät pala palalta.[9]

Schmittin historiallisen kertomuksen alkupiste on varhaismoderni valtio, joka lopetti uskonnolliset sisällissodat. Tällöin syntynyt klassinen valtiokäsitys tukeutui tarkkarajaisiin erotteluihin valtion ja yhteiskunnan, moraalin ja politiikan, teologisen ja maallisen, yksityisen ja julkisen sekä sisäisen ja ulkoisen välillä (ks. esim. Schmitt 2003[1938], 87–89 ja 91–92). Vain maallinen, tunnustukseton ja metafyysisten perusnäkemysten suhteen neutraali valtiomekanismi pystyi Schmittin mukaan voittamaan vuosisatoja jatkuneet kiistat siitä, mikä on totta, hyvää tai oikeudenmukaista (Schmitt 1950, 30, 98–99 ja 112–113).

Klassinen valtio tuotti myös klassisen käsityksen sodasta ja konfliktista. Eurooppalaisessa tasapainoperustaisessa valtiojärjestelmässä sota oli suvereenien valtioiden hyväksyttävä poliittinen väline, ja yksittäisten sotien sisällöllisen oikeutuksen sijaan kysyttiin, ketä vastaan on oikeutettua käydä sotia (Schmitt 1950, 91). Poliittiset viholliset eroteltiin rikollisista, sotilaat siviileistä ja sota rauhasta (esim. Schmitt 1950, 114). Ulkoinen sota oli legitiimi tapa purkaa poliittista energiaa ulkoiseen viholliseen, jolle suotiin samat oikeudet. Nimenomaan tämä vastavuoroisuuden antoi sodille klassisen muodon, jota Schmitt vertaa sääntöjen sitomaan kaksintaisteluun (Schmitt 1950, 115). Vastustajan tuhoaminen pystyttiin Schmittin mukaan välttämään vain näkemällä vihollinen tasaveroisena ja oikeutettuna vihollisena (Schmitt 1950, 159).

Kautta linjan Schmitt noudattaa klassista, etenkin Hobbesiin pohjautuvaa tarkastelutapaa, jossa valtion sisäiset kysymykset ja valtioiden väliset suhteet linkittyvät toisiinsa. Niin paljon kuin Schmitt itse korostaakin tarvetta erottaa ulkoinen sisäisestä, hänen kertomuksensa dynamiikassa molemmat puolet

asettuvat tiiviiseen vuorovaikutussuhteeseen. Klassinen valtiomalli nousi etupäässä sisäpoliittisen tarpeen pohjalta, ja suvereenien eurooppalaisten valtioiden sisäiset syyt käynnistivät myös sen alasajoprosessin. Jo kertomuksen ensimmäisessä puoliskossa Schmittin ajatuksen taustalla vaikuttaa kaksi rakenteellista perusoletusta, joita hän ei juurikaan eksplisiittisesti kommentoi: yhtäältä valtion sisäinen rauhoittaminen ostettiin ulkoisten sotien hinnalla, ja toisaalta taas rauha Euroopassa oli mahdollista, koska sodat vietiin merten taakse (jälkimmäisen osalta vrt. Schmitt 1950, 62 ja 66). Schmitt vaikuttaa itsekin olevan tietoinen kehittelemänsä mallin nostalgisuudesta ja ihanteellisuudesta, mutta ajattelee silti nykyhetkenkin politiikkaa klassisen eurooppalaisen oikeusjärjestyksen (*Ius Publicum Europaeum*) kategorioissa. Schmittin vastaus poliittisten konfliktien perimmäiseen ongelmaan on kaiken historiallis-teoreettisen kiharuuden jälkeen sittenkin varsin yksinkertainen ja yksinkertaisuudessaan epätyydyttävä: konflikteja ei viime kädessä voi säädellä tai hallita, vaan ne on mahdollista vain viedä uusille alueille ja suunnata ulospäin.

Klassinen järjestys kuitenkin mureni, ja Schmittin mukaan 1900-luvulla ilmennyt politiikan kriisitila ja maailmanlaajuiset tuhoamissodat olivat loogista seurausta vuosisataisesta kehityksestä. 1600-luvulta lähtien valtion sisällä erilaiset keskustelukerhot, uskonnolliset ryhmät, salaseurat ja myöhemmin puolueet ja ammattijärjestöt valtasivat alaa (Schmitt 2003[1938], 113 ja 116–118). Nämä ”epäsuoran vallan” käyttäjät esiintyivät Schmittin mukaan epäpoliittisina ja poliittisesta vastuusta vapaina kulttuurisina, uskonnollisina tai taloudellisina toimijoina, mutta kuitenkin hyödynsivät poliittisen vallan niille suomaa yksityisyyden suojaa ja yksityisen alueelta käsin murensivat absoluuttisen valtion valtaperustaa (Schmitt 2003[1938], 117–118). Rajalinja valtion ja yhteiskunnan välillä hämärtyi, ja valtioista tuli pikemminkin yhteiskuntia – Schmittin ajattelun logiikassa yksityisten taloudellisten etujen ja maailmankatsomuksellisten konfliktien temmellyskenttiä. Uskonnolliset vastakkainasettelut levisivät protestanttien ja katolisten ryhmien kamppailuksi koko maailman herruudesta, ja samalla tavalla myös uudet poliittiset ideologiat ylittivät kansallisvaltioiden rajat esimerkiksi kansainvälisessä työväenliikkeessä. Liberaali ja vallankumouksellinen ajattelu venytti yhteiskunnan piirissä syntyneen logiikan koko maailmanjärjestelmän tasolle, ja aiemmin ulos suljetut konfliktit palasivat maallistuneessa muodossa (esim. Schmitt 2002[1950], 14).

Tässä kehityksessä myös aiempi valtioperustainen sotakäsitys Schmittin mukaan murtui. Valtioiden välisistä säädellyistä tai ”poliittisista” sodista tuli ideologista ”maailmanlaajuista sisällissotaa”, jossa vastapuolen edustaman asian oikeutus kiistetään ja vihollinen esitetään moraalisesti alempiarvoisena ja tuomitaan täydelliseen tuhoon (Schmitt 1988[1938]b, 259–260; Schmitt 2002[1950], 56–57). Schmitt vastusti hyökkäyssodan kriminalisoimista esittämällä, että mikä tahansa yritys säädellä sotaa normatiivisesti johtaa vain keskiaikaisen oikeutetun sodan ajatuksen paluuseen ja alkuperäisen tarkoituksen vastaisesti tuottaa sotien totalisoitumista (esim. Schmitt 1988[1938]a, 249–250). Taustaoletuksena on, että sotia käydään joka tapauksessa, koska ne kuuluvat olennaisina osina valtioiden perusluonteeseen ja niiden kriisialttiiseen toimintaympäristöön. Rajoitettujen ja ei-ideologisten, ”pelkästään” poliittisten sotien kieltämisen jälkeen valtiot Schmittin argumentin mukaan järjestelmällisesti perustelevat sotansa joko puolustussodiksi ja oikeutetuiksi sodiksi rikollisena pidettyä ja moraalisesti tuomittavaa vihollista vastaan tai vaihtoehtoisesti vain välttämättömiksi toimenpiteiksi rauhan turvaamiseksi.

Kummassakaan tapauksessa seurauksena ei Schmittin mukaan ole rauhallisempi maailma, vaan päinvastoin viimeistenkin rauhanmahdollisuuksien menettäminen ja patologinen käsitesekaannuksen tila. Kun sodat muuttuvat

totaalisiksi, erottelut vihollisen ja rikollisen, sotilaan ja siviilin ja sodan ja rauhan välillä liukenevat epänormaaleiksi, epästabiileiksi ja vaarallisiksi ”välitiloiksi” (Schmitt 1988[1938] a, 247–249; Schmitt 1950, 92–95; Schmitt 2002[1963], 11–12 ja 17–18). Ratkaisevia virstanpylväitä tässä käsitteellisessä kehityksessä ovat Schmittin mukaan ensimmäisen maailmansodan päättänyt Versailles’n rauhasopimus (Schmitt 1988[1925]a, 32; Schmitt 1988[1925b], 38–40), Kansainliiton pyrkimykset kriminalisoida sodankäynti (Schmitt 1988[1938]b) sekä Geneven sopimus (Schmitt 2006[1963], 37).

Sekä sisäpolitiikassa että ulkopolitiikassa aiemmat, klassiset ja selvät käsitteelliset erottelut siis Schmittin mukaan hiljalleen hämärtyivät, ja modernin politiikan kriisi on seurausta nimenomaan tästä. Klassisessa valtioteoriassa vallitsi Schmittin tulkinnan mukaan myös klassinen käsitteiden selkeys. Modernissa ideologisessa politiikassa kaikkien selkeiden erotteluiden institutionaalinen perusta sen sijaan on murentunut. Schmittin kuuluisa käsitys poliittisesta ystävän ja vihollisen erotteluna on nimenomaan tämän kertomuksen jälkimmäisen puolen, järjestyksen murentumisen, teoretisointia.

YHTÄÄLTÄ JA TOISAALTA: SCHMITTIN KÄSITEKÄSITYKSEN SISÄISIÄ JÄNNITTEITÄ

Tulkintani mukaan Schmittin käsitekäsitystä leimaa ainakin viisi sisäistä jännitettä tai kaksijakoisuutta, ja jokainen niistä pohjautuu edellä käsiteltyyn historialliseen kertomukseen.

Ensinnäkin Schmittin teoria poliittisista käsitteistä on historiallisesti kaksijakoinen. Se, että modernit poliittiset ja juridiset käsitteet ovat kuin aseita, on Schmittille pitkän historiallisen kehityskulun tuote ja ensisijaisesti nimenomaan oire. Poliittisista käsitteistä puhuttaessa sana ”poliittinen” siis viittaa pääsääntöisesti ideologisten erojen kärjistymiseen sodankaltaiseksi vastakkainasetteluksi, mutta toisaalta taas implisiittisesti klassisen politiikan malliin, jossa vastakkainasetteluja käytiin ensisijaisesti valtioiden välillä ja Schmittin historiallisesti ongelmallisen väitteen mukaan vastustajaa kunnioittaen. Puhuessaan ”poliittisista peruskäsitteistä”, joita ideologisen politiikan ei olisi syytä sotkea, Schmitt näyttää pikemminkin viittaavan tähän kronologisesti aiempaan kertomuksen vaiheeseen. Jo tämä historiallinen kaksikäsitteisyys tekee Schmittin käsityksen ”poliittisten” käsitteiden perusluonteesta epäselväksi.

Toinen kahtiajako liittyy käsitteiden rooliin Schmittin historiallisessa kertomuksessa: käsitteet yhtäältä *heijastavat* historiallisia muutoksia, toisaalta taas *tuottavat* niitä. Yksittäiset käsitteet kytkeytyvät modernin politiikan syntykertomuksessa joko järjestyksen rakentumisen tai sen murentumisen osatarinaan. Toisaalta tämä historiallinen kehityskulku itsessään on käsitteellisen aktiviteetin seurausta tai vähintäänkin käsitteillä oli keskeinen rooli kehityksen vauhdittajina. Kun aiemmat selkeät erottelut valtion ja yhteiskunnan, sodan ja rauhan tai yksityisen ja julkisen välillä hämärtyivät, tämä oli seurausta historiallisten toimijoiden enemmän tai vähemmän tietoisesta toiminnasta, ja nimenomaan käsitteelliset dualismit olivat keskeinen toiminnan väline.

Esimerkiksi valistusajattelijat järisyttivät vallitsevan poliittisen järjestyksen perusteita hyödyntämällä taikauskon ja järjen, pimeyden ja valon tai edistyksen ja taantumuksen dualismeja. Moraalin ja politiikan tai ihmisten ja kuninkaan asettaminen poleemisesti vastakkain antoi ymmärtää, että politiikka oli moraalitonta ja ettei kuningas kuulunut siihen ihmiskuntaan, jonka tulevaisuudesta kamppailtiin. Tällaisen käsitteellisen valmistelutyön jälkeen oli helpompi perustella vallitsevan kuningasvallan syrjäyttämistä väkivalloin.

Schmittin mukaan liberaalin perustuslaillisen valtion kannattajat taas käyttivät 1800-luvun loppupuolella oikeuden ja vallan tai perustuslaillisuuden ja mielivaltaisuuden vastakohtapareja preussilaista sotilasvaltiota vastaan (Schmitt 1934, 17). Liberaali historianfilosofia näki ihmiskunnan historian ylipäänsä edistyksenä barbarian, vallan, voiman ja politiikan tilasta sivistyksen, oikeuden, talouden ja rauhan tilaan (Schmitt 1934, 16), ja tämä historianfilosofia antoi käsitteellisille dualismeillekin historiallista liikevoimaa. Lopulta preussilaisen sotilasvaltion ja liberaalin oikeusvaltion välinen ratkaisematon kiista Schmittin tulkinnan mukaan johtikin keisarillisen Saksan luhistumiseen ensimmäisessä maailmansodassa.

Schmittille käsitteet eivät suinkaan olleet merkityksettömiä historiallisen semantiikan tutkimuskohteita, vaan käsitteiden historialliset käytöt tuottivat konkreettisia poliittisia muutoksia. Lisäksi käsitteellisillä dualismeilla on Schmittin mukaan kyky ylittää alkuperäiset syntykontekstinsa ja tuottaa pysyviä muutoksia poliittista maailmaa ohjaaviin käsiterakenteisiin. Vaikka aiempi absoluuttinen valtio ja sen feodaalis-aristokraattiset jäänteet lopulta hävisivät, yhteiskunnan ja valtion vastakkainasettelu ja sitä heijastava poliittinen kieli Schmittin mukaan säilyi. Samoin 1800-luvun liberalismin sosiaalisten rakenteiden hajottua vapaus, harmonia, vauraus ja edistys yhä seuraavalla vuosisadalla asetettiin sortoa, väkivaltaa ja taantumusta vastaan. (Schmitt 2002[1932], 74–75.)

Tällaiset vastakkainasettelut voivat aina yksittäisissä historiallisissa tilanteissa kärjistyä ja niitä voidaan tarkoituksellisesta kärjistää. Samoin Schmittin mukaan yksittäisissä tilanteissa tapahtuvat sodan ja rauhan välisen käsitteellisen dualismin hyödyntämiset ovat tuottaneet pysyviä muutoksia. Kun rauhan käsitettä esimerkiksi käytettiin suojakilpenä tosiasiassa sodankaltaisille poliittisille toimille miehitetyllä Reininmaalla 1920-luvulla, samalla luotiin uutta käsitteistöä, jossa sodan ja rauhan välinen rajalinja on pysyvästi häilyvä. Erityisen vaarallisena Schmitt piti tällaisen epävakaan poliittisen tilanteen ja sitä heijastavien epäselvien käsitteiden kodifiointia lakiin (Schmitt 1988[1925b], 41).

Schmittille käsitteet eivät koskaan ole pelkästään diagnostisia kategorioita, vaan ne myös luovat maailmaa ja luovat oikeutta. Käsitteet eivät myöskään pelkästään paljasta oikeuden poliittista luonnetta, vaan ne myös luovat ja ylläpitävät oikeuden poliittisuutta. Edelleen käsitteisiin eivät ainoastaan piirry lukuisten historiallisten vastakkainasetteluiden jäljet, vaan käsitteet myös vievät historiaa eteenpäin. Schmitt näyttää olleen syvästi tietoinen tästä käsitteiden kaksijakoisesta perusluonteesta. Ajatus käsitteiden luonteesta paitsi indikaattoreina myös faktoreina eli tekijöinä historiallisissa prosesseissa luetaan yleensä vasta Schmittin oppilaan, käsitehistorioitsija Reinhart Koselleckin ansioksi (esim. Koselleck 1995[1977], 344), ja Koselleck kieltämättä antaakin ajatukselle vielä selvemmin historiallisen tulkinnan ja kytkee sen sosiaalihistoriallisiin kehityskulkuihin. Perusajatus kuitenkin löytyy jo Schmittiltä.[10]

Kolmas kahtiajako on se, että käsitteiden konfliktiluonne on yhtäältä oire modernin politiikan kriisistä, mutta toisaalta taas poleemistenkin käsitteiden avulla on mahdollista lievittää oireita tai ainakin toimia omaksi eduksi, jolloin käsitteelliset konfliktit ja käsitteiden periaatteellinen politisoitavuus ovat hyödyllisiä elementtejä. Käsitteet voivat myös luoda poliittisen järjestyksen tiloja, joskin hetkellisiä (vrt. Mehring 2006, 37). Schmitt analysoi länsimaiden väitettyjä hegemoniapyrkimyksiä ja esimerkiksi laillisuuden, rauhan ja pasifismin käsitteiden käyttöä näiden pyrkimysten edistämisessä. Toisaalta Schmitt itse näkee käsitteiden voiman juuri siinä, että niillä on mahdollista vastustaa toisten hegemoniapyrkimyksiä, kuten aiemmin kävi ilmi. Käsitteitä vastaan on aina mahdollista asettaa vastakäsitteitä ja siten vastustaa yksipuolista aggressiota

ja poliittista vastapuolta diskriminoivaa käsitteiden käyttöä.

Schmittin mukaan ylipäänsä poliittista voimaa ei voi hillitä millään oletetun ei-poliittisilla normatiivisilla järjestelmillä: esimerkiksi sotaa ei voi kieltää tai moraalisesti tuomita epäoikeudenmukaisena, koska tällaiset instrumentit itse ovat osa sitä vastakkainasettelua ja sitä käsitteellisten aktiviteettien monimutkaista keskinäisdynamiikkaa, jota niiden tulisi pystyä säätelemään. Käytännössä kaikki tällaiset normatiiviset pyrkimykset vain kärjistävät vastakkainasetteluja, Schmitt järkeilee. Samoin ja analogisesti myös käsitteiden avulla tapahtuvia aggressiivisia toimia vastaan voidaan ainoastaan asettaa vastakkaisia käsitteellisiä määrityksiä. Täten syntyy valta- ja voimapoliittiseen tasapainoon vertautuva käsitteellisten määritysten tasapaino. Tällöin käsitteillä tosiasiassa on monia merkityksiä ja monia käyttötapoja, mutta tämä heijastaa vain poliittisen maailman pluralistista luonnetta väistämättä imperialistisen yksinapaisuuden sijaan.

Neljänneksi kaiken tämän radikaalin kriisitietoisuuden taustalla näyttää sittenkin vaikuttavan myös perinteisellä tavalla konservatiivinen ja jopa nostalginen ajatus yhteisestä käsiteperustasta. Yhtäältä modernissa poliittisessa tilanteessa käsitteitä de facto käytetään kuin ne olisivat aseita, eikä niitä suvereenin vallan ja valtatasapainon puuttuessa muutoin voida käyttääkään. Toisaalta taas Schmitt toistuvasti puhuu siitä, miten klassiset peruskäsitteet ovat hämärtyneet ja miten esimerkiksi rauhan, järjestyksen ja legitimiteetin peruskäsitteet pitäisi palauttaa kunniaan. Tässä on ristiriita jo sinänsä ja etenkin edellä esitetyn käsitteiden itsepuolustuksellisen näkökohdan kanssa. Klassiset peruskäsitteethän nimenomaan hämärtyvät, jos niitä hyödyntäen ryhdytään reaktiiviseen tai proaktiiviseen käsitteelliseen rakennustyöhön esimerkiksi ulkovaltojen imperialismin torjumiseksi. Schmitt pyrki paljastamaan todellisia ystävä–vihollinen-asetelmia väitetyn yleiskäsitteiden sanasumun alta, mutta ei problematisoinut sitä sanasumua, joka syntyy useiden selväpiirteisten mutta keskenään yhteismitattomien ideologisten käyttöjen myötä.

Viides kahtiajako on se, että Schmitt esittää yhtäältä *sisällöllisiä* poliittisia ja historiallisia väitteitä käsitteistä ja toisaalta taas formaaleja tai sanan jossain merkityksessä *metodologisia* väitteitä. Nämä puolet usein sekoittuvat hänen teksteissään, eikä Schmitt näe erityistä vaivaa pitääkseen ne erillään, pikemminkin päinvastoin. Yhtäältä Schmitt esittää sen sisällöllisen poliittis-historiallisen väitteen, että kaikki poliittiset käsitteet ovat luonteeltaan poleemisia, syntyvät tietyssä konkreettisessa historiallisessa ja poliittisessa asiayhteydessä ja reaktioina muiden toimijoiden poliittisiin pyrkimyksiin. Kuten aiemmin kävi ilmi, tämä oppi on vain johdannainen Schmittin yleisestä ”poliittisen” teoretisoinnista. Lisäksi Schmitt esittää kokonaisen historiallisen kertomuksen modernin politiikan synnystä, ja tämän kertomuksen tarkoitus on nimenomaan kuvata, miten olemme päätyneet sellaiseen historiallis-poliittiseen tilaan, jossa käsitteitä käytetään aseina eikä niitä juuri muutoin ole mahdollista käyttääkään. Nämä ovat siis sisällöllisiä politiikanteoreettisia ja historiallisia väitteitä.

Toisaalta Schmitt esittää myös, että käsitteiden konfliktiluonteen vuoksi niitä on myös tarkasteltava jännitteisinä muodosteina. Väite käsitteiden konfliktiluonteesta sisältää siis myös muodollisen ja metodologisen väitteen ja käsitehistoriallisen tutkimusohjelman ytimen: se kertoo, miten käsitteitä on tarkasteltava yksittäisissä keskustelukonteksteissaan ja toisaalta niiden ajallisia muutoksia dokumentoiden. Sama pätee Schmittin kuuluisaan sekularisaatioteesiin, jonka mukaan kaikki modernin valtio-opin keskeiset käsitteet ovat maallistuneita teologisia käsitteitä (Schmitt 2004[1922], 43; Schmitt 1997[1922], 82). Tämäkin väite nähdäkseni sisältää sekä sisällöllisen poliittis-historiallisen väitteen että metodologisen väitteen (ks. lähemmin Pankakoski 2013b).

Schmittin teesi kytkeytyy suvereniteetin käsitteen analyysiin. Hänen historiallinen kiinnostuksensa poliittisen teologian teemoi-

hin, kuten kaikkivaltiuden ideaan, tukee hänen luentaansa, jonka mukaan oikeusjärjestys voi perustua vain tyhjästä syntyvään päätökseen, ei abstraktiin normiin tai normien joukkoon. Tämä on sekularisaatioteesin oikeudellis-poliittinen sisältö.

Teesin historiallinen merkitys sen sijaan kehittyy hiljalleen Schmittin huomattavasti myöhemmässä työssä ja rakentuu aiemmin käsitellyn historiallisen kertomuksen varaan. Kertomuksen lähtökohtahan oli se, että uuden ajan alussa valtion oli pakko lopettaa vuosikymmeniä ellei vuosisatoja käynnissä olleet uskonnolliset sodat ja sisällissodat. Jotta rauha olisi mahdollinen, modernista valtiosta piti tehdä maallinen ja tunnustukseton, eri maailmankatsomusten suhteen neutraali hallintomekanismi. Tällöin teologien käskettiin vaieta maallisissa asioissa, ja monia teologisia käsitteitä tietoisesti sekularisoitiin.

Keskeistä on kuitenkin, että Schmittin mukaan tämä tehtiin nimenomaan kristillisen tradition säilyttämiseksi ja sen pelastamiseksi, mikä vielä oli pelastettavissa, ei kristinuskosta luopumiseksi, saati sitten sen häpäisemiseksi (Schmitt 2002[1950], 68–75). Kun maallinen valtio rakentui osin teologisten käsitteiden varaan, säilyi samalla myös jotain keskiaikaisesta teologisesta järjestyksestä, Schmitt järkeilee. Keskenään ristiriitaisiin ja toisensa pois sulkeviin maailmankatsomuksiin kätkeytyvä konfliktipotentiaali siis ikään kuin säilöttiin maallistuneisiin rakenteisiin ja käsitteisiin.

Modernilla ajalla tämä voima Schmittin mukaan pääsi uudelleen valloilleen, kun keskitetty valtio hajosi yhteiskunnan useiksi pluralistisiksi valtakeskittymiksi. Moderni ideologinen politiikka on Schmittin mukaan aiempien teologisten vastakkainasetteluiden paluuta sekularisoituneessa muodossa. Tämä on Schmittin maallistumisteesin kaksijakoinen historiallinen pointti: sekularisaatio viittaa yhtäältä järjestyksen rakentamiseen modernin valtion syntyvaiheissa, mutta toisaalta taas tämän järjestyksen hajoamiseen totaalisten sotien ja totaalisten ideologioiden aikakaudella (ks. lähemmin Pankakoski 2013b, 222–229).

Nähdäkseni ajatusta kaikista valtioteorian keskeisistä käsitteistä maallistuneina teologisina käsitteinä on luettava tätä edellä käsitellyn historiallisen kertomuksen tarjoamaa taustaa vasten. Kuten sanottua, samaan aikaan tämä väite kuitenkin sisältää myös metodologisen ja käsitehistoriallisen väitteen. Se kertoo, että kun tarkastelemme mitä tahansa keskeistä nykyistä poliittista käsitettä, on syytä selvittää ensin, onko sillä aiempia teologisia käyttötapoja tai kytköksiä, missä vaiheessa se on maallistunut tai maallistettu, kenen etuja tämä maallistaminen tai käsitteen teologisen alkuperän esiin nostaminen tai piilossa pitäminen hyödyntää – ja niin edelleen.

JOHTOPÄÄTÖKSET: SCHMITTIN ONGELMALLINEN PERINTÖ

Monitulkintainen poliittinen teologia muodostaa yhden tutkimuskentän, jolla Schmittin käsitekäsityksen osin ongelmallinen perintö nykykeskusteluissakin ilmenee. Alkuperäisessä muodossaan poliittinen teologia häilyy sisällöllisten poliittis-historiallisten väitteiden esittämisen ja toisaalta pelkkänä neutraalina käsitehistoriallisena tutkimusohjelmana esiintymisen välillä. Schmitt itse on tässä tietoisen epäselvä, ja myöhemmät kommentaattorit, kuten Ernst-Wolfgang Böckenförde (1985) tai Henning Ottmann (1990), ovat pyrkineet näitä puolia erittelemään – onnistumatta kuitenkaan vakuuttavasti neutralisoimaan schmittiläistä poliittista teologiaa pelkäksi historialliseksi metodiksi.

Sittemmin poliittinen teologia terminä ja tutkimusalana on laajentunut huomattavasti (ks. esim. Scott & Cavanaugh 2004). Pelkässä politiikan ja teologian yhtymäkohtien tarkastelemisessa tai edes tiettyjen käsitteiden teologisten juurien etsimisessä yleisenä

heuristisena periaatteena ei toki ole sinänsä mitään arveluttavaa; ongelmallisia sen sijaan ovat schmittiläisten lähtökohtien mukanaan tuomat implisiittiset oletukset ja historialliset sidokset sekä schmittiläisen käsitteistön antiliberaali pohjavire. Schmittin käsitys sekularisaatiosta, joka poliittisen teologian käsitehistoriallisessa tutkimusohjelmassakin heijastuu, on yksi päättelyaskelma hänen skemaattisessa ja ideologisesti värittyneessä historiallisessa kertomuksessaan, ei puhtaasti historiallinen hypoteesi.

Toisaalta Schmittin pyrkimys osoittaa poliittisen teologian periaatteellinen väistämättömyys (Schmitt 1996[1970]) kytkeytyy suoraan hänen pyrkimykseensä osoittaa, ettei poliittisia konflikteja ja niiden kärjistymistä voida viime kädessä välttää ja että kaikki periaatteelliset ja normatiiviset yritykset välttää teologiaa tai konflikteja ovat tekopyhiä, sisäisesti ristiriitaisia ja jo lähtökohtaisesti tuomittuja epäonnistumaan (ks. lähemmin Pankakoski 2013b, 232–234). Schmittin vastaus sekä teologian että uhkaavan sisällissodan ongelmiin oli suvereeni auktoriteetti.

Schmittin poliittisen teologian kriitikko Hans Blumenberg epäilemättä liioitteli esittäessään, että Schmitt tarkasteli teologin ja politiikan välisiä kytköksiä vain löytääkseen auktoriteettikäsitykselleen "taustaa ja paatosta" – siis oikeuttaakseen nykyhetken uskomuksia retorisesti ja historiallisesti (Blumenberg 1996[1966], 104). Tämä on kuitenkin eräs keskeinen tapa, jolla poliittisen teologian tutkimusohjelman löydöksiä voidaan ideologisesti hyödyntää, ja eräs poliittisen teologian tutkimussuuntauksen historiallinen lähtökohta, jonka eksplisiittinen käsitteleminen nykytutkimuksenkaan piirissä tuskin on huonosti käytettyä aikaa.

Toinen käsitetutkimuksen suuntaus, jonka syntyyn Schmittin perintö on vaikuttanut, on saksalainen käsitehistoria (*Begriffsgeschichte*). Sen pioneerin Reinhart Koselleckin historiallinen ja metodologinen ajattelu rakentaa schmittiläisen käsitekäsityksen varaan. Olen aiemmissa tutkimuksissani pyrkinyt osoittamaan, että Koselleck omaksuu Schmittin ajatuksen käsitteiden kontekstisidonnaisuudesta ja konfliktiluonteesta (Pankakoski 2010) sekä toisaalta rakentaa maallistumisteesin varaan jossain väljemmässä, historiallisesti suhteutetussa ja käsitehistoriallisen tutkimusohjelman mielessä, kunnes lopulta suhteellistaa sen ja luopuu siitä (Pankakoski 2013b).

Havaittua intellektuaalista yhteyttä ei toki tule ylitulkita poliittisesti. Koselleck oli vähintäänkin termin yleisessä merkityksessä liberaali konservatiivi, ei Schmittin tavoin radikaali konservatiivi, eivätkä hänen poliittiset näkemyksensä epäilemättä olleet yhteneväisiä Schmittin näkemysten kanssa.[11] Koselleck pyrki myös formalisoimaan ja neutraloimaan schmittiläistä käsitekäsitystä vain menetelmälliseksi lähestymistavaksi (joskin hän käyttää tähän vain muutamia hajanaisia lauseita).

Terminologisten ja temaattisten jatkuvuuksien lisäksi on syytä huomata, että Koselleck rakentaa varhaistuotannossaan (s.a.[1959]) Schmittin jossain määrin luurankomaisen historiallisen kertomuksen varaan ja analysoi modernia ideologista politiikkaa sen pohjalta ja että jäänteitä schmittiläisestä historiallisesta kertomuksesta löytyy myös hänen myöhemmistä teksteistään. Tämä kertomusmuoto itsessään ohjaa ja rajoittaa Koselleckinkin argumentteja: kertomuksesta on vaikea ottaa vain tiettyjä palasia tai kääntää normatiivisia painotuksia päälaelleen ilman, että koko argumentti hajoaa hahmottomaksi.

Saatamme esimerkiksi haluta lukea varhaismodernin vahvan ja keskitetyn, absoluuttisen valtion hajoamista lähtökohtaisesti myönteisessä valossa ja nähdä tässä murroksessa poliittisten vapausoikeuksien ja liberaalin parlamentarismin kehittymisen välttämättömän ehdon. Tällöin kuitenkin kertomuksen aiempi askel, jossa absoluuttinen valtio oli välttämätön uskonnollisten sisällissotien lopettamisen ja maailmankatsomuksiin sisältyvän konfliktipotentiaalin hillitsemisen kannalta, ei oikein enää käy järkeen tai vähintäänkin sen rooli muuttuu.

Jos kertomusmuodosta ja siihen väistämättä kytkeytyvästä yksisuuntaisuudesta luovutaan, suhde kylmän sodan aikaisten ideologisten jännitteiden ja uuden ajan alun uskonnollisten vastakkainasetteluiden välillä uhkaa muuttua vain löyhäksi analogiaksi, ja myös valistuksen ja Ranskan vallankumouksen kausaalinen rooli modernin ideologisen kriisin syntyhistoriassa jää epäselväksi. Tämä kolmiyhteys antaa varhaisen Koselleckin (s.a.[1959]) vastaavalle historialliselle kertomukselle sen retorisen voiman. Koselleckin myöhemmätkin tulkinnat modernin ajan käsitteistä potentiaalisesti politisoituvina, monensuuntaisille ideologisille käytöille avoimina ja ainaisesti uudelleenvallattavina kategorioina sekä itseensä aikarakenteita imevinä historiallisten prosessien eteenpäin viejinä kohoavat 1700-luvun murrosajan analyysistä.

Kolmas kenttä, jolla schmittiläinen käsitekäsitys ilmenee, on pikemminkin aatteellinen perinne kuin yksittäinen tutkimusala. Schmittin ajatuksia sovelletaan yhä enenevissä määrin vasemmistolaisessa poliittisessa ajattelussa ja aikalaisanalyysissä.[12] Schmitt itse keskusteli pitkäaikaisesti ja syvällisesti vasemmistolaisen poliittisen ajattelun perinteen kanssa. Tämä osaltaan helpottaa schmittiläisten käsitteiden, kategorioiden ja ajatuskulkujen omaksumista peruslähtökohdiltaan vasemmistolaiseen politiikanteoriaan – käsitteiden konfliktuaalisuuden oletus mukaan lukien.

Sisäpolitiikan saralla Schmitt kehitteli ajatustaan poliittisen kielen poleemisuudesta vastauksena esimerkiksi V. I. Leninin ja Georg Lukácsin vastaaville opeille, joissa poliittiset argumentit ja aseet toistuvasti rinnastetaan ja joissa ideologisen puheen ja aseellisen vallankumouksen välillä tehdään valinta lähinnä tarkoituksenmukaisuusperustein (ks. Lenin 1967[1920]; Lukács 1968[1920]). Schmitt luonnollisesti vaihtaa analyysien poliittisen etumerkin, mutta päätyy ulkoisesti samankaltaisiin periaatteellisiin muotoiluihin.[13] Tämän läheisen suhteen valossa ei ole yllättävää, että schmittiläinen käsitys käsitteistä, kielestä ja ideologiasta resonoi läheisesti esimerkiksi marxilaiselta tai nietzscheläiseltä pohjalta kohoavan nykyisen kriittisen teorian kanssa.[14] Aatehistorialliselta kannalta tällaiset kohtaamiset ovat kuitenkin ongelmallisia silloin, kun niitä ohjaavat muut tiedolliset motiivit kuin pyrkimys argumenttien historiallisuuteen ja täsmällisiin erotteluihin.

Jos käsitteet, argumentit ja ajattelumallit ovat vain funktionaalisia tyhjiä kategorioita ja jaettuja välineitä kaikkien ideologisten suuntausten käytössä, pätee sanottu mitä suurimmissa määrin myös tähän oppiin itseensä. Eri näkökulmista ja eri normatiivisin seurauksin esitetty abstraktio ei muutu neutraalisti todeksi pelkän toiston kautta: politiikan näkeminen konfliktina ja käsitteiden esittäminen aseina on sittenkin vain yksi mahdollinen kuvaustapa, jolla on oma kehityshistoriansa ja joka kytkeytyy esittämishetkensä konkreettisiin argumentaatiotarpeisiin. Schmitt itse oli niin tietoinen tästä peruslähtökohdasta, että kehitti siitä osan omaa doktriiniaan: mitä tahansa käsitettä tai ideaa tarkasteltaessa on hänen mukaansa kysyttävä, kuka siitä konkreettisesti hyötyy ja mitä oppeja kirjoittaja pyrki vastustamaan omassa historiallisessa asiayhteydessään. Samalla Schmitt kuitenkin itse pyrki näennäisesti formaaliin ja yleispätevään "poliittisen" määritelmään, ja hänen käsitekäsityksenä pohjautuu suoraan tähän oppiin. Schmitt ei yrittänytkään ratkaista tätä ristiriitaa omien pyrkimystensä perustassa.

Radikaalin konservatismin perinne elää argumenteissa, ajattelumalleissa ja sanastossa myös silloin, kun muuttunut aikakausi on korvannut vastausta edellyttävät historialliset kysymykset uusilla ja poliittinen sisältö on muuttunut vähemmän radikaaliksi. Artikkelini pyrki selventämään schmittiläisen käsitekäsityksen luonnetta ja sen lukuisia sisäisiä jännitteitä kytkemällä Schmittin yksittäisiä väitteitä hänen ajatteluunsa laajemmin sekä hänen aatteellisiin pyrkimyksiinsä. Schmitt hälvensi sanasumua korostamalla suvereenia päätöstä ja oikeutta käydä poliittisia

sotia sekä peräänkuuluttamalla yksiselitteistä jaottelua ystäviin ja vihollisiin. Niin houkutteleva päämäärä kuin käsitteiden selkeys yleisenä periaatteena onkin, sen ideologinen hinta on schmittiläisessä teoriassa nykynäkökulmasta kovin korkea. Schmittiläisten lähtökohtien soveltaminen edes löyhästi ottaen liberaalissa viitekehyksessä törmää lisäksi periaatteellisiin ja rakenteellisiin ongelmiin, koska Schmittin kategoriat ja käsitteet kantavat mukanaan hänen esittämäänsä modernin politiikan syntykertomusta tiivistyneessä muodossa. Nämä ongelmat on tiedostettava ja niitä on suoraan käsiteltävä, jos Schmittin argumentteja halutaan formalisoida ja etäännyttää niiden alkuperäisistä normatiivisista sidoksista.

VIITTET

1. Artikkeli perustuu Suomen Akatemian tutkimusprojektin The Intellectual Heritage of Radical Cultural Conservatism järjestämässä Laki ja järjestys -seminaarissa (Helsingin yliopisto, 13.6.2014) pitämääni esitelmään sekä väitöskirjaani (Pankakoski 2013c) ja sen osa-artikkeleihin. Kiitän seminaarin osallistujia sekä lehden anonyymiä vertaisarvioijaa kommenteista.
2. Jo vuonna 1989 George Schwab (1989[1970]], vi) puhui Schmitt-tutkimuksen räjähdysmäisestä kasvusta, ja ilmaus on muuttunut vuosi vuodelta osuvammaksi. Kriittisen katsauksen 1990-luvun lopulla ilmestyneeseen Schmitt-kirjallisuuteen tarjoavat esimerkiksi Müller 1998 ja Thornhill 2000. Seuraavan vuosikymmenen puolivälissä Peter C. Caldwell (2005) ja Andrew Norris (2005) siirsivät omissa arvioissaan painopistettä vuosituhannen vaihteen tälle puolen. Sittemmin yleiskatsaukset ovat vähentyneet, ja keskustelu hajaantunut entisestään. Schmittin *Der Nomos der Erde* -teoksen englanninnoksen (2003) ilmestyttyä englanninkielinen Schmitt-keskustelu on siirtynyt politiikanteoriasta, juridiikasta ja filosofiasta enenevissä määrin myös kansainvälisten suhteiden teorian ja kansainvälisen oikeuden aloille (kriittisesti ks. esim. Chandler 2008) sekä toisaalta esimerkiksi maantieteeseen (Legg 2011).
3. Varsinaiseen biografiseen tarkasteluun tai laajempaan historialliseen kontekstualisointiin ei tässä ole mahdollisuutta. Biografisen tutkimusotteen huipentumana voidaan pitää Reinhard Mehringin (2009) yksityiskohtaista ja massiivista Schmitt-elämäkertaa, joka kytkee Schmittin tuotannon teemoja tämän elämänvaiheisiin välillä oivaltavastikin, välillä pykälää spekulatiivisemmin. Teos on ilmestynyt myös englanniksi syksyllä 2014. Laveammin kronologista tai historiallista näkökulmaa edustaa esimerkiksi Gopal Balakrishnanin varhaisempi Schmitt-elämäkerta (Balakrishnan 2000), joka kytkeytyy myös Schmittin vasemmistolaiseen reseptioon.
4. Schmittin käsiteteoriaa oikeustieteen näkökulmasta on aiemmin analysoinut etenkin Kaarlo Tuori (2010, 109–114). Schmittin oikeudellisesta ajattelusta yleisemmin, ks. esim. Scheuerman 1999 ja Dyzenhaus 2003[1997].
5. Schmittin historiallisesta ajattelusta, ks. esim. Lievens 2011 sekä Meuter ja Otten 1999; teologian merkitystä Schmittin poliittisen ajattelun ymmärtämisen kannalta painottaa erityisesti Meier 2009[1994].
6. Schmittin parlamentarismikritiikistä, ks. Schmitt 1996[1923/1926] sekä kriittisesti esim. Leydet 1998.
7. Schmittin vaiheista Weimarin tasavallan aikana, ks. esim. Kennedy 2004 sekä Mehring 2009, 114–302.
8. Tämän historiallisen kertomuksen kritiikistä, ks. esim. Teschke 2011, Scheuerman 2004, vrt. Koskenniemi 2004.
9. Historiallisen pohdinnan alkupisteenä voidaan pitää Schmittin esseetä neutralisaation ja ei-politisoinnin aikakaudesta (Schmitt 1988[1929]), jonka Schmitt sisällytti liitteenä keskeisen *Der Begriff des Politischen* -teoksensa vuoden 1932 laitokseen.
10. Ylipäänsä Koselleckin schmittiläisyydestä kriittisesti ks. Pankakoski 2010, vrt. Olsen 2012 ja Mehring 2006.
11. Schmittin ja Koselleckin tutkimusohjelmien periaatteellista eroa ja Koselleckin sitoutumista ”vastuulliseen” historiallisten kategorioiden käyttöön erotuksena Schmittin ”ideologisista” käytöistä korostaa etenkin Niklas Olsen (2012). Tämä terminologinen erottelu ei ole ongelmaton eikä osuvin mahdollinen, mutta tavoittaa toki jotain ko. kirjoittajien mentaliteettierosta ja erosta niiden historiallisten tilanteiden välillä, joissa kummatkin omia tekstejään kirjoittivat. Reinhard Mehringin (2006) mukaan molemmat kirjoittajat harjoittivat omanlaistaan ”käsitepolitiikkaa”, mutta Koselleck onnistui irrottamaan oman näkökulmansa Schmittin käsityksen ideologisista sidoksista. Tässä

yhteydessä ei ole mahdollista lähemmin käsitellä sitä, missä määrin Koselleckin myöhempi ajattelu, historian teoretisointi ja käsitehistorian metodologian kehittely etääntyy hänen varhaisesta historiallis-poliittisesta analyysistään. Aiemmin olen havaitsemieni käsitteellisten, kielellisten ja temaattisten jatkuvuuksien pohjalta korostanut tällaisen analyysin tarvetta ja arvioinut Koselleckin myöhäistuotantoa kriittisesti Koselleckin älyllisen schmittiläisyyden ja Schmittin peruskäsitteistöstä periytyvän antipluralistisen perussävyn osalta – erotuksena sisällöllisesti antipluralistisista näkemyksistä tai sisällöllisestä sitoutumisesta Schmittin poliittiseen ohjelmaan. Ks. Pankakoski 2010.

12. Tämän tunnetun tendenssin keskeisimmistä vaiheista ja kritiikistä, ks. Specter, ilmestyy.
13. Schmittin ja Leninin suhteesta yleisesti ks. Bolsinger 2001.
14. Esimerkiksi Jason Edwards (2007) vertailee Koselleckia ja Foucault'ta althusserilaisesta näkökulmasta ja korostaa ideologisen kiistan teemaa.

KIRJALLISUUS

Balakrishnan, Gopal (2000) *The Enemy. An Intellectual Portrait of Carl Schmitt*. Verso, London & New York.

Blumenberg, Hans (1996[1966]) *Die Legitimität der Neuzeit. Erneuerte Ausgabe*. Suhrkamp, Frankfurt am Main.

Bolsinger, Eckard (2001) *The Autonomy of the Political. Carl Schmitt's and Lenin's Realism*. Greenwood Press, Westport & London.

Böckenförde, Ernst-Wolfgang (1985) "Politische Theorie und politische Theologie. Bemerkungen zu ihrem gegenseitigen Verhältnis". Teoksessa Jacob Taubes (toim.) *Religionstheologie und Politische Theologie. Der Fürst dieser Welt. Carl Schmitt und die Folgen*. Wilhelm Fink, München, 16–25.

Caldwell, Peter C. (2005) "Controversies over Carl Schmitt. A Review of Recent Literature". *The Journal of Modern History* 77:2, 357–387.

Chandler, David (2008) "The Revival of Carl Schmitt in International Relations. The Last Refuge of Critical Theorists?". *Millenium. Journal of International Studies* 37:1, 27–48.

Dyzenhaus, David (2003[1997]) *Legality and Legitimacy. Carl Schmitt, Hans Kelsen and Hermann Heller in Weimar.* Oxford University Press, Oxford.

Edwards, Jason (2007) "The Ideological Interpellation of Individuals as Combatants. An Encounter Between Reinhart Koselleck and Michel Foucault". *Journal of Political Ideologies* 12:1, 49–66.

Jünger, Ernst & Schmitt, Carl (1999) *Briefe 1930-1983*. Toim. Helmuth Kiesel. Klett-Cotta, Stuttgart.

Kennedy, Ellen (2004) *Constitutional Failure. Carl Schmitt in Weimar*. Duke University Press, Durham & London.

Koselleck, Reinhart (1995[1977]) "'Neuzeit'. Zur Semantik moderner Bewegungsbegriffe". Teoksessa *Vergangene Zukunft. Zur Semantik geschichtlicher Zeiten*. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 300–348.

Koselleck, Reinhart (s. a.[1959]) *Kritik und Krise. Eine Studie zur Pathogenese der bürgerlichen Welt*. Suhrkamp, Frankfurt am Main.

Koskenniemi, Martti (2004) "International Law as Political Theology. How to Read *Nomos der Erde*?". *Constellations* 11:4, 492–509.

Legg, Stephen (toim.) (2011) *Spatiality, Sovereignty and Carl Schmitt. Geographies of the Nomos*. Routledge, London & New York.

Lenin, V. I. (1967[1920]) "'Vasemmistolaisuus' lastentautina kommunismissa". Teoksessa *Valitut teokset neljässä osassa*, osa 4. Edistys, Moskova, 183–268.

Leydet, Dominique (1998) "Pluralism and the Crisis of Parliamentary Democracy". Teoksessa David Dyzenhaus (toim.) *Law as Politics. Carl Schmitt's Critique of Liberalism*. Duke University Press, Durham & London, 109–130.

Lievens, Matthias (2011) "Singularity and Repetition in Carl Schmitt's Vision of History". *Journal of the Philosophy of History* 5, 105–129.

Lukács, Georg (1968[1920]) "Zur Frage des Parlamentarismus". Teoksessa *Werke, Band 2: Frühschriften*. Luchterhand, Neuwied & Berlin, 95–104.

McCormick, John P. (1998) "The Dilemmas of Dictatorship. Carl Schmitt and Constitutional Emergency Powers". Teoksessa David Dyzenhaus (toim.) *Law as Politics. Carl Schmitt's Critique of Liberalism*. Duke University Press, Durham & London, 217–251.

Mehring, Reinhard (2009) *Carl Schmitt. Aufstieg und Fall*.

Beck, München.

Mehring, Reinhard (2006) ”Begriffssoziologie, Begriffsgeschichte, Begriffspolitik. Zur Form der Ideengeschichtsschreibung nach Carl Schmitt und Reinhart Koselleck”. Teoksessa Harald Bluhm & Jürgen Gebhardt (toim.) *Politische Ideengeschichte im 20. Jahrhundert. Konzepte und Kritik*. Nomos, Baden-Baden, 31–50.

Meier, Heinrich (1998[1988]) *Carl Schmitt, Leo Strauss und 'Der Begriff des Politischen'. Zu einem Dialog unter abwesenden.* J. B. Metzler, Stuttgart.

Meier, Heinrich (2009[1994]) *Die Lehre Carl Schmitts. Vier Kapitel zur Unterscheidung Politischer Theologie und Politischer Philosophie*. J. B. Metzler, Stuttgart & Weimar.

Meuter, Günter & Henrique Ricardo Otten (1999) ”Das Recht der Neuzeit. Carl Schmitts Geschichtsbild als Instrumentarium der Krisenanalyse”. Teoksessa Luise Schorn-Schütte (toim.) *Alteuropa oder Frühe Moderne. Deutungsmuster für das 16. bis 18. Jahrhundert aus dem Krisenbewußtsein der Weimarer Republik in Theologie, Rechts- und Geschichtswissenschaft* (Zeitschrift für historische Forschung, Beiheft 23). Duncker & Humblot, Berlin, 137–184.

Müller, Jan (1998) ”Critical Theorist or *Katechon*? New Literature on Carl Schmitt”. *History of European Ideas*, 24:2, 161–173.

Müller, Jan (1999) ”Carl Schmitt's Method. Between Ideology, Demonology and Myth”. *Journal of Political Ideologies* 4:1, 61–85.

Norris, Andrew (2005) ”A Mine that Explodes Silently. Carl Schmitt in Weimar and After”. *Political Theory* 33:6, 887–898.

Olsen, Niklas (2012) *History in the Plural. An Introduction to the Work of Reinhart Koselleck*. Berghan Books, New York & Oxford.

Ottmann, Henning (1990) ”Politische Theologie als Begriffsgeschichte. Oder: Wie man die politischen Begriffe der Neuzeit politisch-theologisch erklären kann”. Teoksessa Volker Gerhardt (toim.) *Der Begriff der Politik. Bedingungen und Gründe politischen Handelns*. J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, Stuttgart, 169–188.

Pankakoski, Timo (2010) ”Conflict, Context, Concreteness. Koselleck and Schmitt on Concepts”. *Political Theory* 38:6, 749–779.

Pankakoski, Timo (2013a) ”Carl Schmitt Versus the 'Intermediate State'. International and Domestic Variants”. *History of European Ideas* 39:2, 241–266.

Pankakoski, Timo (2013b) ”Reoccupying Secularization. Schmitt and Koselleck on Blumenberg's Challenge”. *History & Theory* 52:2, 214–245.

Pankakoski, Timo (2013c) *Politics as Conflict. Conceptual, Metaphorical, and Methodological Aspects of a Motif from Carl Schmitt to Reinhart Koselleck*. Väitöskirja, Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos, Helsingin yliopisto, Helsinki.

Scheuerman, William E. (1999) *Carl Schmitt. The End of Law.* Rowman & Littlefield, Lanham & Oxford.

Scheuerman, William E. (2004) ”International Law as Historical Myth”. *Constellations* 11, 537–550.

Schmitt, Carl (1930) *Hugo Preuss. Sein Staatsbegriff und seine Stellung in der deutschen Staatslehre*. J. C. B. Mohr, Tübingen.

Schmitt, Carl (1933) *Der Begriff des Politischen*. Dritte Auflage. Hanseatische Verlagssanstalt, Hamburg.

Schmitt, Carl (1934) *Staatsgefüge und Zusammenbruch des zweiten Reiches. Der Sieg des Bürgers über den Soldaten*. Hanseatische Verlagsanstalt, Hamburg.

Schmitt, Carl (1950) *Der Nomos der Erde im Völkerrecht des Jus Publicum Europaeum*. Greven, Köln.

Schmitt, Carl (1988[1925]a) ”Die Rheinlande als Objekt internationaler Politik”. Teoksessa *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar – Genf – Versailles 1923–1939*. Duncker & Humblot, Berlin, 26–33.

Schmitt, Carl (1988[1925]b) ”Der Status Quo und der Friede”. Teoksessa *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar – Genf – Versailles 1923–1939*. Duncker & Humblot, Berlin, 33–42.

Schmitt, Carl (1988[1928]a) ”Der Völkerbund und Europa”. Teoksessa *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar – Genf – Versailles 1923–1939*. Duncker & Humblot, Berlin, 88–97.

Schmitt, Carl (1988[1928]b) ”Völkerrechtliche Probleme im Rheingebiet”. Teoksessa *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar – Genf – Versailles 1923–1939*. Duncker & Humblot, Berlin, 97–108.

Schmitt, Carl (1988[1929]) ”Das Zeitalter der Neutralisierungen und Entpolitisierungen”. Teoksessa *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar – Genf – Versailles 1923–1939*. Duncker & Humblot, Berlin, 120–132.

Schmitt, Carl (1988[1932]) ”Völkerrechtliche Formen des modernen Imperialismus”. Teoksessa *Positionen*

und Begriffe im Kampf mit Weimar – Genf – Versailles 1923–1939. Duncker & Humblot, Berlin, 162–180.

Schmitt, Carl (1988[1933]) "Reich – Staat – Bund". Teoksessa *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar – Genf – Versailles 1923–1939*. Duncker & Humblot, Berlin, 190–198.

Schmitt, Carl (1988[1938]a) "Über das Verhältnis der Begriffe Krieg und Feind". Teoksessa *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar – Genf – Versailles 1923–1939*. Duncker & Humblot, Berlin, 244–251.

Schmitt, Carl (1988[1938]b) "Völkerrechtliche Neutralität und völkische Totalität". Teoksessa *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar – Genf – Versailles 1923–1939*. Duncker & Humblot, Berlin, 255-260.

Schmitt, Carl (1993[1928]) *Verfassungslehre*. Neunte Auflage. Duncker & Humblot, Berlin.

Schmitt, Carl (1995[1949]) "Amnestie oder die Kraft des Vergessens". Teoksessa Günter Maschke (toim.) *Staat, Großraum, Nomos. Arbeiten aus den Jahren 1916–1969*. Duncker & Humblot, Berlin, 218–221.

Schmitt, Carl (1996[1923/1926]) *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*. Achte Auflage. Duncker & Humblot, Berlin.

Schmitt, Carl (1996[1970]) *Politische Theologie II. Die Legende von der Erledigung jeder Politischen Theologie*. Vierte Auflage. Duncker & Humblot, Berlin.

Schmitt, Carl (1997[1922]) *Poliittinen teologia. Neljä lukua suvereenisuusopista*. Suomentanut Tapani Hietaniemi. Tutkijaliitto, Helsinki.

Schmitt, Carl (2002[1932]) *Der Begriff des Politischen. Text von 1932 mit einem Vorwort und drei Corollarien*. Siebente Auflage. Duncker & Humblot, Berlin.

Schmitt, Carl (2002[1950]) *Ex Captivitate Salus. Erfahrungen der Zeit 1945/47*. Zweite Auflage. Duncker & Humblot, Berlin.

Schmitt, Carl (2002[1963]) "Vorwort". Teoksessa *Der Begriff des Politischen. Text von 1932 mit einem Vorwort und drei Corollarien*. Siebente Auflage. Duncker & Humblot, Berlin, 9–19.

Schmitt, Carl (2003[1929]) "Das Reichsgericht als Hüter der Verfassung". Teoksessa *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1924–1954*. Vierte Auflage. Duncker & Humblot, Berlin, 63–109.

Schmitt, Carl (2003[1938]) *Der Leviathan in der Staatslehre des Thomas Hobbes. Sinn und Fehlschlag eines politischen Symbols*. Klett-Cotta, Stuttgart.

Schmitt, Carl (2003[1944]) "Die Lage der europäischen Rechtswissenschaft". Teoksessa *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1924–1954*. Vierte Auflage. Duncker & Humblot, Berlin, 386–429.

Schmitt, Carl (2003[1950]) "Das Problem der Legalität". Teoksessa *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1924–1954*. Vierte Auflage. Duncker & Humblot, Berlin, 440–451.

Schmitt, Carl (2004[1922]) *Politische Theologie. Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität*. Achte Auflage. Duncker & Humblot, Berlin.

Schmitt, Carl (2005[1930/1931]) "Der Völkerbund". Teoksessa Günter Maschke (toim.) *Frieden oder Pazifismus? Arbeiten zum Völkerrecht und zur internationalen Politik 1924-1978*. Duncker & Humblot, Berlin, 333–348.

Schmitt, Carl (2005[1932]) *Legalität und Legitimität*. Siebente Auflage. Duncker & Humblot, Berlin.

Schmitt, Carl (2005[1935]) "Paktsystem als Kriegsrüstung. Eine völkerrechtliche Betrachtung". Teoksessa Günter Maschke (toim.) *Frieden oder Pazifismus? Arbeiten zum Völkerrecht und zur internationalen Politik 1924-1978*. Duncker & Humblot, Berlin, 436–446.

Schmitt, Carl (2006[1924]) "Die Diktatur des Reichspräsidenten nach Artikel 48 der Weimarer Verfassung". Teoksessa *Die Diktatur. Von den Anfängen des modernen Souveränitätsgedankens bis zum proletarischen Klassenkampf*. Siebente Auflage. Duncker & Humblot, Berlin, 211–257.

Schmitt, Carl (2006[1963]) *Theorie des Partisanen. Zwischenbemerkung zum Begriff des Politischen*. Sechste Auflage. Duncker & Humblot, Berlin.

Schmitt, Carl (2010[1930-1934]) *Tagebücher 1930 bis 1934*, toim. Wolfgang Schuller & Gerd Giesler. Akademie, Berlin.

Schwab, George (1989[1970]) *The Challenge of the Exception. An Introduction to the Political Ideas of Carl Schmitt between 1921 and 1936*. Second edition with a new introduction. Greenwood Press, New York, Westport & London.

Scott, Peter & William T. Cavanaugh (toim.) (2004) *The Blackwell Companion to Political Theology*. Blackwell, Malden, Oxford & Carlton.

Specter, Matthew G. (ilmestyy) "What's 'Left' of Schmitt? From Aversion to Appropriation in Contemporary Political Theory". Teoksessa Jens Meierhenrich & Oliver

Simons (toim.) *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*. Oxford University Press, Oxford.

Teschke, Benno Gerhard (2011) "Fatal Attraction. A Critique of Carl Schmitt's International Political and Legal Theory". *International Theory* 3:2, 179–227.

Thornhill, Chris (2000) "Carl Schmitt after the Deluge. A Review of the Recent Literature". *History of European Ideas*, 26:3-4, 225–264.

Tuori, Kaarlo (2010) *Ratio and Voluntas. The Tension between Reason and Will in Law*. Ashgate, Burlington.

Wirsching, Andreas (1999) *Vom Weltkrieg zum Bürgerkrieg? Politischer Extremismus in Deutschland und Frankreich 1918–1933/1939. Berliini und Paris im Vergleich*. Oldenbourg, München.